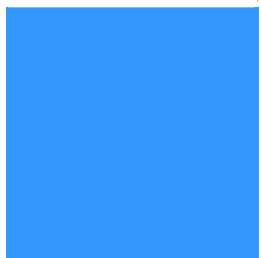


RAPPORT



Digitalt ofredande

- Nya insatser för att bekämpa nätmobbningen

2010-08-19



Digitalt ofredande

- Nya insatser för att bekämpa nätmobbningen

Inledningsord

Enligt organisationer som arbetar mot mobbing, som t.ex. Friends och Rädda Barnen utgör Nätmobbning ett ökande fenomen i samhället. I Medierådets studie ”Unga och medier 2008” uppgav 18 procent av pojkarna och flickorna mellan 12 och 16 år att de blivit utsatta för kränkningar och hot via Internet, sms, msn, e-post eller chatt. Av 9–12 åringarna hade nio procent blivit utsatta för motsvarande. Denna typ av kränkningar sker oftast utanför skoltid men är ofta sammankopplad med skolverksamheten.

I denna rapport presenterar vi ett antal konkreta förslag på hur vi vill att man förstärker kampen mot nätmobbningen. Nätmobbning liksom all mobbing är ett komplicerat problem som kräver åtgärder på många områden. En mycket viktig del i detta är naturligtvis föräldrars ansvar och politiken kan inte ensam lösa problemet med nätmobbning men det finns trots allt ett antal politiska åtgärder som skulle kunna bidra till att göra vardagen lättare för dem som idag är utsatta. De förslagen presenterar vi här.

Eva Edwardsson (FP)
Kandidat till Sveriges Riksdag, Uppsala län

Cecilia Wikström (FP)
Ledamot av Europaparlamentet

Problemställning

- Nätmobbning är ett ökande problem i Sverige, särskilt för ungdomar
- Dagens lagstiftning är inte tillräcklig för att beivra även grova kränkningar på nätet
- Många skolor saknar tillräcklig kunskap för att hantera nätmobbning
- Den personliga integriteten ska alltid värnas, men integritet är inte detsamma som anonymitet och rätt att mobba utan att samhället säger ifrån

Fem konkreta förslag i kampen mot nätmobbningen

- Inför en ny brottsrubricering – digitalt ofredande
- Ta bort åtalsbegränsningen vid brottet digitalt ofredande
- Gör det möjligt att lämna ut IP-adresser även vid digitalt ofredande
- Skolverket ska ges i uppdrag att förtydliga de allmänna råden för att ge tydlig vägledning kring hur skolor ska tackla nätmobbning
- Alla skolor ska inkludera insatser mot nätmobbning i sin plan mot kränkande behandling

Vad är nätmobbning och hur stort är problemet?

Nätmobbning är ett ökande fenomen i samhället. Denna bedömning gör organisationer som arbetar mot mobbing, som t.ex. Friends och Rädda Barnen. Enligt Medierådets studie ”Unga och medier 2008” uppgav 18 procent av pojkarna och flickorna mellan 12 och 16 år att de blivit utsatta för kränkningar och hot via Internet, sms, msn, e-post eller chatt. Av 9–12 åringarna hade nio procent blivit utsatta för motsvarande. Denna typ av kränkningar sker oftast utanför skoltid men är ofta sammankopplad med skolverksamheten.

I mars 2010 blev många tv-tittare upprörda efter att ha sett programmet Uppdrag granskning – ”Den andra våldtäkten”. En 14-årig flicka i Bjästa som hade anmält en pojke för våldtäkt blev utsatt för en hetskampanj på nätet. Efter att programmet hade sänts vände opinionen. Istället drabbades den för våldtäkten dömda pojken och hans familj av ett lika omfattande näthat.

Nätmobbning – eller e-mobbning – är mobbing som sker via nätet, t.ex. via Facebook, e-post, mobiltelefon eller på olika former av nätcommunities. Mobbing är mobbing, både om det sker IRL (in real life) eller på nätet. Men kanalerna för mobbing har helt enkelt blivit många fler, samtidigt som lagstiftningen som används mot mobbing framstår som föråldrad. Konsekvenserna av mobbing kan vara fruktansvärda. Mobbingen har kunnat sättas i samband med flera tragiska självmord bland barn (Metro 2008-09-18) .

Det som skiljer ut e-mobbingen är att den skenbart är helt anonym. Men det finns tekniska förutsättningar för att ta reda på från vilken dator som de kränkande meddelandena sänts i från. Eftersom det rör sig om skriftliga uttalanden är bevisläget ofta mycket bättre i dessa fall jämfört med sådan mobbing som består av verbala trakasserier.

Nätmobbingen är ett komplicerat problem som kräver många åtgärder på olika nivåer. I denna rapport kommer vi dels att presentera förslag på ny och uppdaterad lagstiftning och insatser i våra skolor som vi tror kan samverka och bidra till en positiv utveckling.

Ett par exempel från verkligheten

Det finns många olika former av nätmobbing och det är inte svårt att föreställa sig hur smärtsamt det är för den som drabbas. Det som en gång publicerats på nätet stannar i allmänhet där. Förutom det först nämnda fallet med nätmobbingen i Bjästa finns många exempel: en grupp unga tjejer startar en facebookgrupp som är öppen för alla dem som ”hatar” en flicka i samma klass (Aftonbladet 2010-01-09). Det kan också hända att det skrivs nedsättande kommentarer om en elev på facebook och sedan ”gillar” många andra det. Ett annat exempel som uppmärksammades för tre år sedan var då en 15-årig kille hade smygfilmats på skolans toalett och filmen lagts ut på nätet (Aftonbladet 2007-02-28).

Det faktum att det som har skrivits i olika forum, på facebook och fotografier och filmer som har lagts ut på nätet är nästan omöjliga att få bort gör kränkningen än svårare för den som har utsatts. Det blir omöjligt att få upprättelse

Nuvarande lagstiftning räcker inte till

Det otidsenliga brottet ofredande

Mobbning är en form av våld som drabbar enskilda. Det beteende som de som mobbar gör sig skyldiga till utgör nästan uteslutande också ett brott. Men den vanligaste brottsrubriceringen för det som kan vara så plågsamt för en ung människa är ”ofredande”. (4 kap. 7 § BrB):

BrB 4:7: ”Den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan, döms för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år”

Vi har en lagstiftning som är skriven för situationen där ofredande innebär att någon knuffar, sätter krokben eller rycker eller sliter i någons kläder. Detta är väsensskilt från den kränkning som det innebär för en ung människa att veta att det finns över hundra inlägg i en debattråd som handlar om hur ”ful” man är. Texten till det som är kriminaliserat är enligt vår mening föråldrad. Den för tankarna till en skolgård på 1950-talet. Lagstiftaren har haft i åtanke ett samhälle utan elektronisk kommunikation, dvs. ett samhälle som inte längre finns. Det är dags att uppdatera lagstiftningen till 21:a århundradet!

På grund av att brottet ”ofredande” är tänkt att täcka t.ex. situationer där någon genom fysisk kontakt sätter krokben för någon annan, har det alltid funnits en begränsning av åklagarnas skyldighet att väcka åtal. Enligt BrB 4:11 gäller att ofredande som ”icke förövats å allmän plats”, ”må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt”.

I praktiken betyder detta att åklagare ytterst sällan väcker åtal mot någon som sitter hemma framför en dator och gör sig skyldig till nätmobbning. Många e-mobbade ungdomar måste uppleva att de sviks av vuxenvärlden och att de i praktiken är rättslösa. E-mobbing blir ett fenomen som man tvingas ”stå ut med”.

Det ska sägas att svenska domstolar inte har haft några problem att under lagens bokstav tolka in situationer som gör att brottet ofredande också täcker olika former av mobbning och även ibland e-mobbning. Men lagstiftningen är inte tillfredsställande. Det visar inte minst en dom från Högsta domstolen år 2008 (NJA 2008 s. 946). En man monterade en webkamera i sovrummet hos sin ex-partner, spelade in samlag som kvinnan hade med sin nye partner och bifogade sedan filmerna tillsammans med nedsättande kommentarer via e-post till vänner, som i sin tur spred filmerna vidare. Ex-mannen kunde fällas till ansvar för olovlig avlyssning och det förtal han hade gjort sig skyldig till i e-mailen. Men att han hade spelat in samlagsbilderna i smyg och sedan spritt dem via e-post medförde inte att han kunde fällas för brottet ofredande eller något annat brott mot frihet och frid. Högsta domstolen påpekade i domslutet att det är tveksamt om svensk lag i den här frågan är förenlig med Europakonvention om mänskliga rättigheters skydd för privat- och familjeliv, men att det är lagstiftaren som har ansvaret för en kriminalisering.

Övriga brottstyper

Nätmobbing kan också ske genom ett beteende som klassas som andra brott. Det som skrivs på nätet kan t.ex. vara förolämpning, förtal eller grovt förtal vilket alltså är kriminellt precis som det är att ansikte mot ansikte förolämpa eller förtala någon inför en tredje person. Om brottsoffret är under 18 år kan också åklagaren väcka åtal. Annars är den drabbade hänvisad till att själv stämma förövaren i domstol och begära skadestånd.

Men vid förolämpning och förtal är påföljden böter och då kvarstår problemet att man med dagens lagstiftning inte kan begära att polisen får ut IP-numret från den dator varifrån den förtalande texten har sänts.

Den avsändande datorns IP-nummer

Det är troligt att det är anonymiteten som gör att många är beredda att vräka ur sig vilka elakheter som helst via nätet eller annan form av elektronisk kommunikation. Tekniken att få fram IP-numret på den dator från vilken det kränkande orden har sänts finns redan i dag. Brottsbekämpande myndigheter har möjlighet att få uppgifter om IP-numret och vem som har abonnemanget enligt 6 kap. 22 § lagen om elektronisk kommunikation (LEK). Men för det krävs det idag att fängelse ska ingå i straffskalan för brottet och att det i det enskilda fallet är aktuellt med annan påföljd än böter. Brotten ofredande, förtal, förolämpning har antingen inte fängelse i straffskalan eller ger i praktiken inte annan påföljd än böter och därmed har polisen inte rätt att begära ut IP-numret. Därmed kan förövarna, till skillnad från mobbning, vara helt anonyma vid nätmobbning

En möjlig lösning - inför en ny brottsrubricering kallat digitalt ofredande

Idag drabbas många ungdomar av nätmobbning. Det är dags att överge 1900-talets lagstiftning som skrevs för att förhindra krokben och knuffar, men inte kan användas när smygtagna nakenfoton publiceras på nätet.

För att uppdatera lagstiftningen till det 21:a århundradet föreslår vi att det införs en ny brottsrubricering: digitalt ofredande.

Brottet digitalt ofredande måste utredas grundligt. Ett led i beredandet av en ny lagstiftning bör omfatta en dialog med antimobbningsrörelsen, barnorganisationer, ungdomsorganisationer och ungdomarna själva.

Det som ska vara kriminaliserat bör enligt vår mening vara följande:

- Att digitalt ofreda annan genom att sprida nakenbilder på personer utan tillstånd
- Att digitalt ofreda annan genom att sprida andra bilder som visar personer på ett kränkande sätt
- Att digitalt ofreda annan genom att skriva kränkande och nedsättande omdömen om andra i en digital miljö i syfte att sära andra
- Att digitalt ofreda annan genom att bilda eller delta i grupper på nätet i som syftar till att kränka annan

Medge utlämning av abonnemangsuppgifter vid digitalt ofredande

IP-nummer lämnas idag ut till polis och åklagare endast vid brott som ger fängelse. Genom att identifiera digitalt ofredande som en särskild brottstyp, är det möjligt att reglera utlämnandet av abonnemangsuppgifter i just detta fall. Då skulle polis och åklagare kunna begära fram abonnemangsuppgifter vid digitalt ofredande. Samma sak bör även gälla för de ärekränkande brotten förtal och förolämpning i 5 kap. BrB som sker via elektronisk kommunikation.

Skolans ansvar

Skolan har ett stort ansvar för att förhindra även denna form av mobbning. Men rektorer, lärare och annan personal i skolan är inte ute på nätet på samma sätt som ungdomar. Inför nätmobbningen står skolan ofta handfallen. Det är skolans ansvar att motverka mobbning, men det kan inte sägas ingå i skolans arbetsuppgifter att övervaka vad eleverna gör på sin fritid. Föräldrar har ansvar för sina barns uppträdande, men ingen kan påstå att det är lätt att hålla koll på vad tonåringen håller på med vid datorn.

Det finns flera undersökningar som visar på att det förebyggande arbetet i skolan är av stor betydelse. Enligt Rapporten "*Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying*" av Tofi/Farrington (Universiteten i Cambridge och Neapel) på uppdrag av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) är andelen elever som mobbar i snitt 23 procent färre och antalet elever som mobbas 17 procent färre när det bedrivs ett systematiskt arbete mot mobbning

Regeringen har under mandatperioden genomfört den största satsningen mot mobbning genom tiderna och satsningen kommer att fortsätta under nästa mandatperiod. Som en del av denna satsning anordnas kurser för lärare och skolpersonal där även perspektivet kring nätmobbning ingår vilket är bra.

För att fördjupa arbetet menar vi dock att skolverket ska ges i uppdrag att förtydliga de allmänna råden till landets skolor med konkreta insatser för hur de ska tackla nätmobbning. Det handlar inte om att skolorna ska ägna sig åt att övervaka allt vad eleverna gör på nätet, lika lite som de kan eller ska övervaka allt vad eleverna gör i övrigt, utan om att de ska bygga upp en kunskap och förståelse för de arenor där elever rör sig så att de kan göra effektiva insatser även på nätet.

Alla skolor i landet måste idag ha en handlingsplan mot kränkande behandling, vi anser att dessa framöver även ska inkludera vilka insatser skolan har för att upptäcka och stävja mobbning på nätet.

- Skolverket ska ges i uppdrag att förtydliga de allmänna råden för att ge tydlig vägledning kring hur skolor ska tackla nätmobbning
- Alla skolor ska inkludera insatser mot nätmobbning i sin plan mot kränkande behandling

Utmaningar med en förändrad lagstiftning

Vi kan även se ett antal utmaningar för att förändra lagstiftningen som talar för behovet av noggrant utredningsarbete i frågan. Ett sådant är att många som begår det som kan kallas digitalt ofredande själva är under 15 år och alltså inte straffmyndiga. Förutom att den skärpta lagstiftningen skulle kunna appliceras på straffmyndiga så har lagstiftning en normerande effekt för samhället och hur vi agerar mot varandra. Även för dem som inte är straffmyndiga skulle sålunda en förändrad lagstiftning vara en tydlig markering att samhället inte tolererar nätmobbning och liknande kränkningar.

Förslaget innebär en utökad möjlighet för internetoperatörer att lämna ut abonnemangsuppgifter till polis och åklagare. En del vill kanske se detta som en inskränkning av integriteten. Vi menar att det i själva verket är en inskränkning i en anonymitet som i ofredandefallet inte är skyddsvärt. Brotten är allvarliga och riktas mot fysiska personer, ofta unga. Yttrandefriheten är grundlagsskyddad, men avvägningen mellan yttrandefriheten och skyddet för fysiska individers rätt till frihet och privatliv är redan fastställd genom att ofredande, förtal etc. redan är kriminaliserat. En kriminalisering av digitalt ofredande innebär att man försöker motverka det som redan är ett brott, men har flyttat ut i en digital miljö som hittills varit svår att nå.

Den IP-adress som polisen kan få tag på kan även gå till en dator vid t.ex. ett internetkafé. Det är emellertid inget skäl att inte beivra den vanligaste typen av digitalt ofredande, nämligen vid en egen dator som oftast bara ett fåtal personer har tillgång till.

Europaparlamentariker och riksdagsledamöter tillsammans

I den här frågan som i nästan alla andra frågor är det värdefullt att europaparlamentariker och riksdagsledamöter samarbetar från början. En eventuell kriminalisering av digitalt ofredande är en fråga som avgörs av Sveriges riksdag. Men samma problem finns i andra EU-länder och här har landets europaparlamentariker en uppgift ta hem kunskap från andra länder.

Kort om författarna

Eva Edwardsson

Jurist, forskare och lärare vid juridiska institutionen, Uppsala Universitet. Kandiderar 2010 till Sveriges Riksdag för folkpartiet i Uppsala län (plats 3 på valsedeln)

Cecilia Wikström

Sedan 2009 ledamot av Europaparlamentet. I EU-parlamentet är Cecilia ledamot av det rättsliga utskottet och utskottet för medborgerliga fri- och rättigheter. Hon är präst i Svenska kyrkan, förutvarande riksdagsledamot för folkpartiet från Uppsala län och bor fortfarande i Uppsala.